

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ І ЗМІСТУ ОСВІТИ
03035, м.Київ, вул. Урицького, 36, тел.: (044) 248-91-14, 245-41-92, факс: (044) 248-91-14,
institut@iitzo.gov.ua

Від 22.08.11 № 1.4/18 – 2640

Ректорам (директорам) обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти

Про результати моніторингового дослідження „Ефективність впровадження предмета «Основи здоров'я» в 5-9 класах”

На виконання наказу Міністерства освіти і науки України від 14.04 2008 №323 „Про проведення моніторингу превентивної освіти дітей і молоді” відділенням моніторингових досліджень освітньої галузі Інституту інноваційних технологій і змісту освіти проведено моніторингове дослідження „Ефективність впровадження предмета «Основи здоров'я» в 5-9 класах”.

За результатами моніторингу визначався рівень впливу предмета «Основи здоров'я» на формування в учнів життєвих навичок здорового способу життя. Своєчасний аналіз стану впровадження предмета дозволив оперативно виявити проблеми та вдосконалити навчально-виховний процес.

Надсилаємо для ознайомлення інформаційні матеріали за результатами дослідження.

Директор О.А.Удод

Василяшко І.П
т.248-91-14

Інформаційна довідка
за результатами моніторингового супроводу запровадження в загальноосвітніх навчальних закладах предмета «Основи здоров'я»

Модернізація освітньої галузі має на меті створення умов для особистісного розвитку та самореалізації кожного громадянина України. Формування здорового способу життя через освіту виокремлено як один з пріоритетних напрямів державної політики в освіті.

Система шкільної освіти - єдина структура, яка забезпечує **масовість** (охоплює всіх дітей віком 6-18 років), **превентивність, ефективність, системність та послідовність** формування в дітей та молоді навичок здорового способу життя. Сьогодні стало зрозумілим, що назріла потреба переходу від етапу поінформованості школярів про стан їх здоров'я до етапу формування у них стійкої мотивації щодо здорового способу життя. Саме тому в системі загальної середньої освіти було запроваджено новий предмет «Основи здоров'я» для 1-9 класів. Він інтегрує знання з валеології та безпеки життєдіяльності і має на меті навчити школярів вести здоровий спосіб життя на основі життєвих навичок.

Супровідний моніторинг, проведений протягом 2006-2010 років відділенням моніторингових досліджень освітньої галузі (наказ МОН України від 14.04.2008 р. №323) дав змогу виявити основні проблеми впровадження предмета «Основи здоров'я», визначити рівень його впливу на формування в учнів життєвих навичок здорового способу життя та вчасно внести корективи в освітній процес.

У дослідженні взяли участь:

- учні 5-9-класів, учні контрольної групи – **14 883** респондентів;
- батьків учнів 5-9-класів – **4 573** респондента;
- вчителі, які викладають предмет «Основи здоров'я», - **1 770** респондентів;
- керівники загальноосвітніх навчальних закладів – **504** респондента;

Мета моніторингового дослідження:

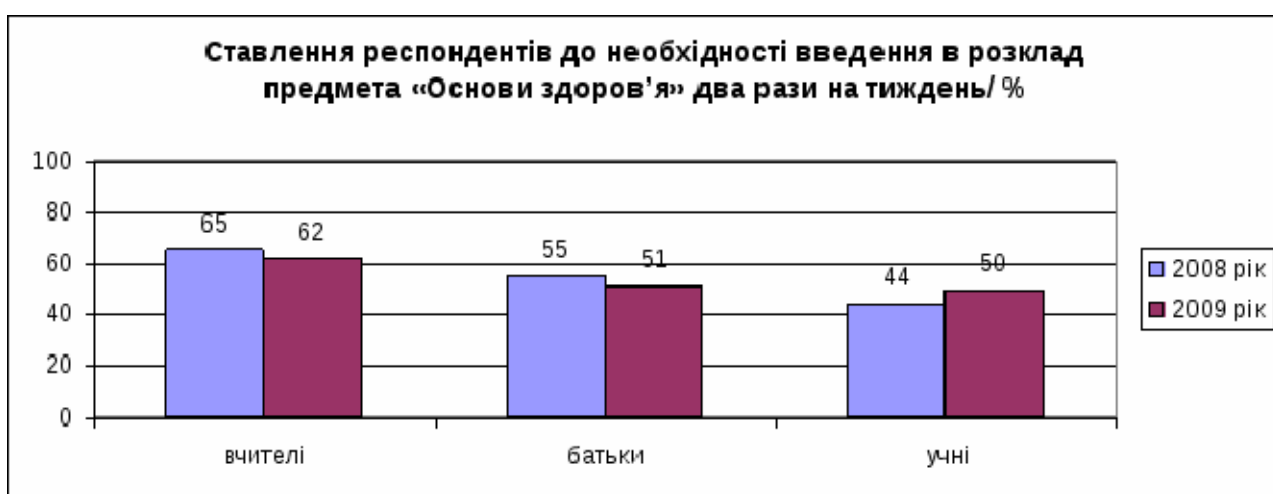
- визначити рівень ефективності впровадження предмета;
- дослідити рівень впливу вивчення інтегрованого предмета на спосіб життя і здоров'я учнів;
- розробити рекомендації щодо вдосконалення впровадження предмета.

Об'єкти моніторингу:

- кадрове, навчально – методичне, матеріально-технічне забезпечення предмета;
- якість надання освітніх послуг та проведення профілактичної роботи;
- створення сприятливого здоров'язбережувального середовища в закладах освіти;
- ефективність впливу інтегрованого предмета на поінформованість, спосіб життя і здоров'я учнів та на формування життєвих навичок учнів, спрямованих на здоровий спосіб життя.

Усі респонденти (95%) одностайно підтримали введення нового інтегрованого навчального курсу «Основи здоров'я». Вони вважають, що **предмет відіграє важливу роль в формуванні культури здоров'я**, яка включає не тільки певну систему знань про здоров'я, а й відповідну поведінку щодо його збереження і зміцнення. Переважна більшість учителів (62%) та половина батьків (51%) вважають, що для засвоєння передбаченого державною програмою обсягу навчального матеріалу й оволодіння учнями навиками здорового способу життя необхідно ввести в розклад предмет «Основи здоров'я» два рази на тиждень (див. діаграму 1). Крім цього, більшість батьків (95%) зазначили, що для їх дітей в неофіційному рейтингу предмет значиться як «цікавий», «улюблений». Але у деяких школах (5%) уроки проходять не регулярно з різних причин, що безумовно негативно позначається на якості превентивної освіти учнів з питань здоров'я (див. таблицю 1).

Діаграма 1

Таблиця 1

Розподіл відповідей респондентів на запитання **Чи задоволені Ви якістю уроків з предмета «Основи здоров'я»?**

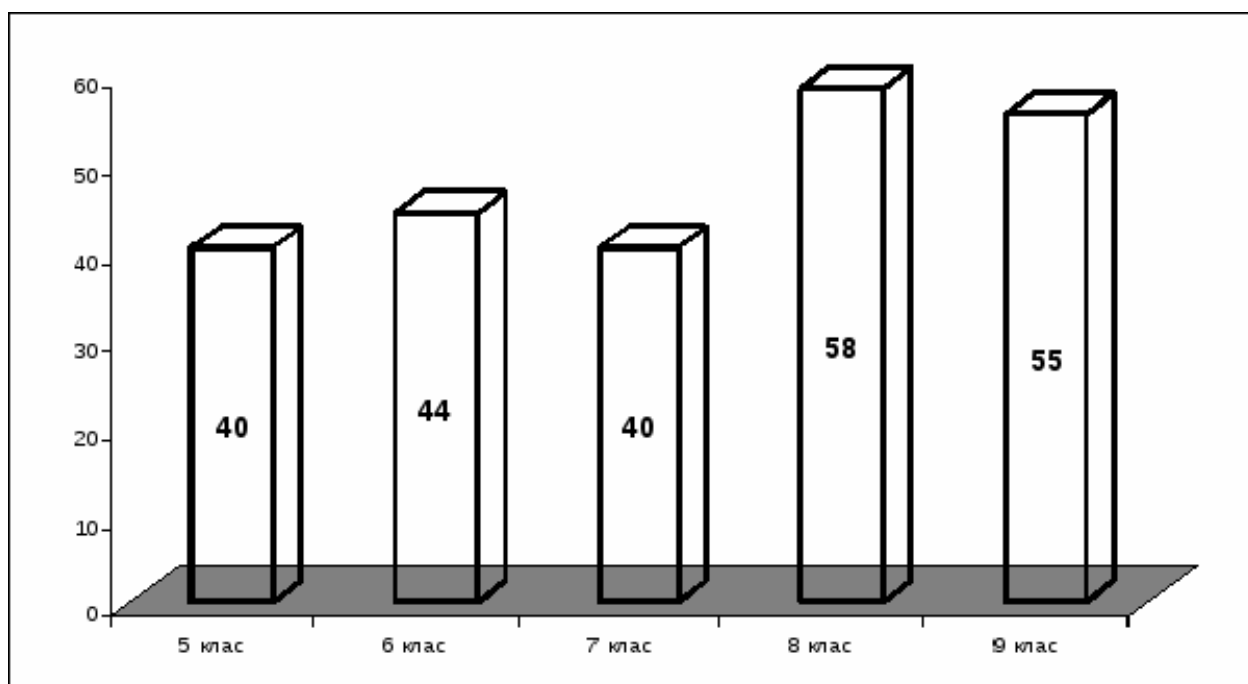
Запропоновані варіанти відповіді	Відносний показник (%)			
	Батьки	Учні	Батьків	Учні
	8 клас	8 клас	9 клас	9 клас
1. Уроки проходять цікаво, дитина любить цей предмет.	63	46	50	43
2. Уроки проходять традиційно, дитина любить цей предмет.	32	48	40	52
3. Уроки проходять не регулярно з різних причин	5	6	10	5

Проте зміни в змісті тематичних планів, які повинні реалізовувати завдання освітньої галузі «Здоров'я і фізична культура», помітно загострили проблему якісної підготовки й перепідготовки вчителів з урахуванням реальних суспільних потреб, нових тенденцій щодо пропаганди здорового способу життя серед молоді.

Результати моніторингового дослідження свідчать, що за роки впровадження предмета не всі вчителі мали можливість **пройти відповідну професійну перепідготовку**. Трапляється й таке, що адміністрація школи не дає години з основ здоров'я тому вчителю, який вже має сертифікат про проходження курсів або відповідну спеціальність за дипломом.. Лише 58% учителів, які викладають предмет, мають спеціальний сертифікат з методики навчання основ здоров'я (див. діаграму 2), та 63% - викладають цей предмет п'ять - дев'ять років.

Діаграма 2.

Кількість учителів (%), які мають сертифікат про проходження курсової підготовки з методики навчання предмета «Основи здоров'я»

Як свідчать результати моніторингового дослідження, серед учителів, що навчають основам здоров'я, є вчителі початкових класів, української (російської) мови та літератури, образотворчого мистецтва, трудового навчання, математики, фізики, інформатики, історії, етики, музики, практичні психологи, соціальні педагоги. Цей список доповнюють «педагоги» - режисер, інженер електромеханік (див. таблицю 2). Наведені дані є яскравим підтвердженням практики, яка складалася роками в українській школі, а саме те, що основам здоров'я навчають учителі, які не мають жодного відношення до предмета, або якщо і мають, то лише опосередковане (див. таблицю 3).

^ Таблиця 2

Освіта вчителів за дипломом

Спеціальність:	Кількість вчителів (%)		
	2008 р.	2009 р.	2010 р.
^ Вчитель біології, хімії, валеології. географії, ОБЖД	49%	56%	60%
Вчитель образотворчого мистецтва, трудового навчання та ОБЖД	16%	9%	12%
^ Вчитель початкових класів	16%	10%	7%
Вчитель фізкультури та ОБЖД	9%	2%	1%
^ Вчитель української (російської) мови та літератури	5%	10%	6%
Вчитель математики, фізики, інформатики,	3%	7%	5%
^ Вчитель (історії, етики, режисер, музики, інженер електромеханік, бібліотекар)	2%	2%	6%
^ Практичний психолог, соціальний педагог	Менш 1%	4%	3%

Таблиця 3

Розподіл відповідей адміністраторів на запитання 4. Як розподіляється навантаження (години) з предмета «Основи здоров'я» у вашій школі?

Запропоновані варіанти відповіді	Відносний показник (%)			
	2008-2009 р.		2009-2010р.	
	місто	село	місто	село
1. Години має вчитель з відповідним	52	54	64	53

сертифікатом.

2.

Годинами «довантажуються» учителі до ставки з інших предметів.	48	46	36	47
--	----	----	----	----

Серед учителів названих спеціальностей більшість мають сертифікати про проходження тренінгів з інноваційних проектів «Діалог», «Рівний-рівному», «Школа проти СНІДу», «Корисні звички» (Програма ХОУП) тощо й володіють методиками щодо профілактики шкідливих звичок. Проте вони не мають професійної підготовки з методики навчання предмету «Основи здоров'я». Жодний шкільний предмет не вимагає від учителя інтегрованих знань з біології, безпеки життєдіяльності, правознавства, психології. Тому бажано, щоб дітей навчали біологи, валеологи, учителі фізичної культури та ОБЖД (таких - до 73%).

При запровадженні нового предмета виникло багато проблем, що стосуються **матеріально-технічного та науково-методичного забезпечення** (див. таблицю 4). Респонденти впевнені, що економія на фінансуванні негативно впливає на якість навчання учнів, унеможлиблює досягнення відповідного рівня матеріально-технічного та науково-методичного оснащення й забезпечення етапів та складових навчально-виховного процесу з питань здорового способу життя. Нині вкрай необхідним є удосконалення механізмів фінансування проектів з профілактичної роботи.

^ **Таблиця 4**

Основні проблеми з якими доводиться стикатися вчителям під час навчання предмету "Основи здоров'я"

Запропоновані варіанти відповіді	Відносний показник, %			
	2008-2009 р.		2009-2010р.	
	Під час навчання учнів 8 класу		Під час навчання учнів 9 класу	
	місто	село	місто	село
1.Проблеми матеріально-технічного забезпечення.	56	62	78	75
2.Проблеми науково-методичного забезпечення.	27	23	26	25
3.Проблеми пов'язані з відсутністю мотивації та інтересу в учнів до вивчення предмета.	9	5	19	10

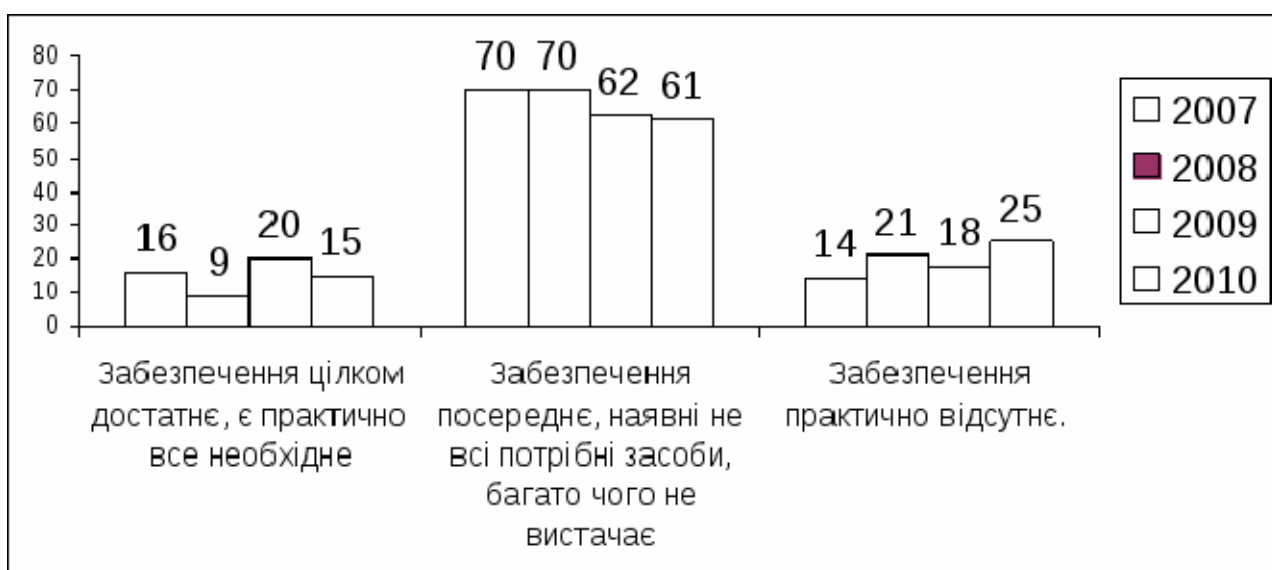
4. Відсутність системності та цілісності в організації процесу навчання з предмету.

8 9 2 3

Аналіз результатів моніторингу показав, що методичне забезпечення предмета «Основи здоров'я» з кожним роком поліпшувалося в 5-8 класах, але для 9-х класів сучасних посібників не вистачає. Майже в кожній п'ятій школі забезпечення практично відсутнє (див. діаграму 3). Сільські школи на 5-8 % забезпечені гірше, ніж міські.

Діаграма 3

Оцінка вчителями методичного забезпечення. %

Методичні посібники, таблиці та інші засоби навчання 80% учителів купують нині за власний рахунок, частково у вирішенні цих проблем допомагають батьки та різні громадські організації (див. таблицю 5). Результати моніторингового дослідження дали змогу обґрунтувати необхідність спеціалізованих кабінетів для інтерактивного навчання з основ здоров'я. Незважаючи на матеріальні труднощі такі кабінети мають до 30% шкіл (з них 3% мають кабінети для інтерактивного навчання) (див. таблицю 6).

^ *Таблиця 5*

Поповнення матеріально-методичної бази

Запропоновані варіанти відповіді	Відносний показник (%)			
	2008-2009 р.		2009-2010р.	
	місто	село	місто	село
1. Придбали за власний рахунок.	88	73	79	85

2.Школа придбала за державні кошти.	28	10	13	10
3.Методичні посібники надали різні громадські організації.	22	18	7	5
4. За рахунок батьківського комітету	0	0	10	5

^ **Таблиця 6**

Наявність в школі кабінету з основ здоров'я

Запропоновані варіанти відповіді	Відносний показник (%)	
	2008-2009 р.	2009-2010р.
1. Так, є окремий кабінет	27	26
2. Уроки проходять у різних кабінетах за розкладом	73	71
3. Так, є кабінет для інтерактивного навчання з відповідним обладнанням.	-	3

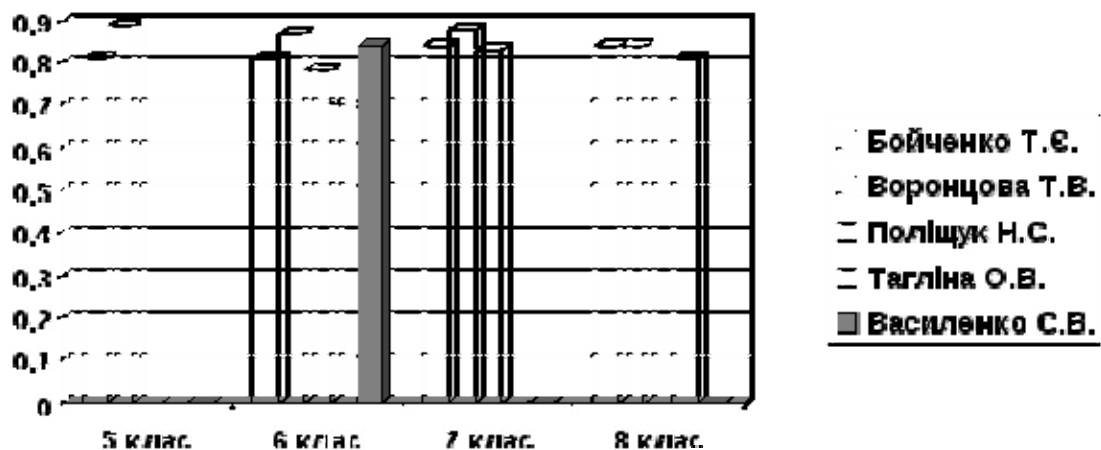
Кожен учитель хотів би мати вільний вибір методичних посібників, зокрема підручників. Переважна більшість респондентів (99%) працює за підручниками, які надійшли до шкільної бібліотеки. Третина батьків погоджуються придбати книжку за власний рахунок, і це дає можливість працювати з підручником, який подобається учителю і дітям.

Переважає більшість учителів (85%) вважають, що **підручник "Основи здоров'я" відповідає сучасним методичним вимогам**, надає достатньо теоретичної інформації для формування певних знань, умінь та навичок (84% респондентів), підручник передбачає індивідуальні та колективні форми роботи (90% респондентів).

Діаграма 4

Узагальнений показник якості підручників "Основи здоров'я"

(максимальний 1 бал)

Аналіз досвіду викладання основ здоров'я в школах України свідчить, що **найефективнішою** для цього є **модель формування здоров'язбережувальної компетентності на основі життєвих навичок**.

^ *Таблиця 7*

Найбільш ефективні методи роботи на уроках щодо формування в учнів життєвих навичок. %

Запропоновані варіанти відповіді (Відмітьте не більше 5 пунктів).	Відносний показник, %				
	5 клас	6 клас	7 клас	8 клас	9 клас
1. Лекції.	4	3	7	11	7
2. Лекції з елементами бесіди	29	35	30	39	31
3. Обговорення в класі	53	40	42	44	36
4. Дискусії.	36	36	38	53	
5. Мозкові атаки.	38	40	33	42	29
6.	70	75	59	55	48

	Рольові ігри					
7.	Тренінги.	63	72	63	69	69
8.	Робота та виконання вправ у малих групах	46	37	32	44	57
9.	Аудіо - візуальні методи (виставки, театр, музика, співи, танці, пантоміми тощо).	19	25	9	17	29
10.	Дебати	14	18	16	13	44
11.	Ток - шоу (індивідуальні та командні).	10	8	3	8	
12.	Конкурси, вікторини	35	24	22	23	20
13.	Змагання кмітливих та винахідливих	12	11	8	7	6
14.	Випуски інформаційних листків, бюлетенів, стінних газет, плакатів	20	25	14	16	15
15.	Розгляд та аналіз життєвих ситуацій	52	60	67	52	65
16.	Складання планів дій в проблемних ситуаціях	26	41	38	31	50
17.	Навчання однолітків та молодших школярів за методикою „рівний-рівному”.	18	21	17	15	

Відповідаючи на запитання, учителі визначили методи навчання найбільш ефективні для набуття життєвих навичок кожною віковою групою учнів. Серед них: тренінги та тренінгові вправи, рольові ігри, дискусії, розгляд та аналіз життєвих ситуацій, обговорення в класі, робота та виконання вправ у малих групах тощо (див. таблицю 7). Учителі мало використовують аудіо-візуальні методи через проблемами методичного забезпечення шкіл. Загалом, на думку респондентів дослідження, методика навчання предмету потребує значного вдосконалення, тому що рівень поінформованості учнів щодо здорового способу життя не перевищує 70%, а життєві навички сформовані добре лише у третини учнів.

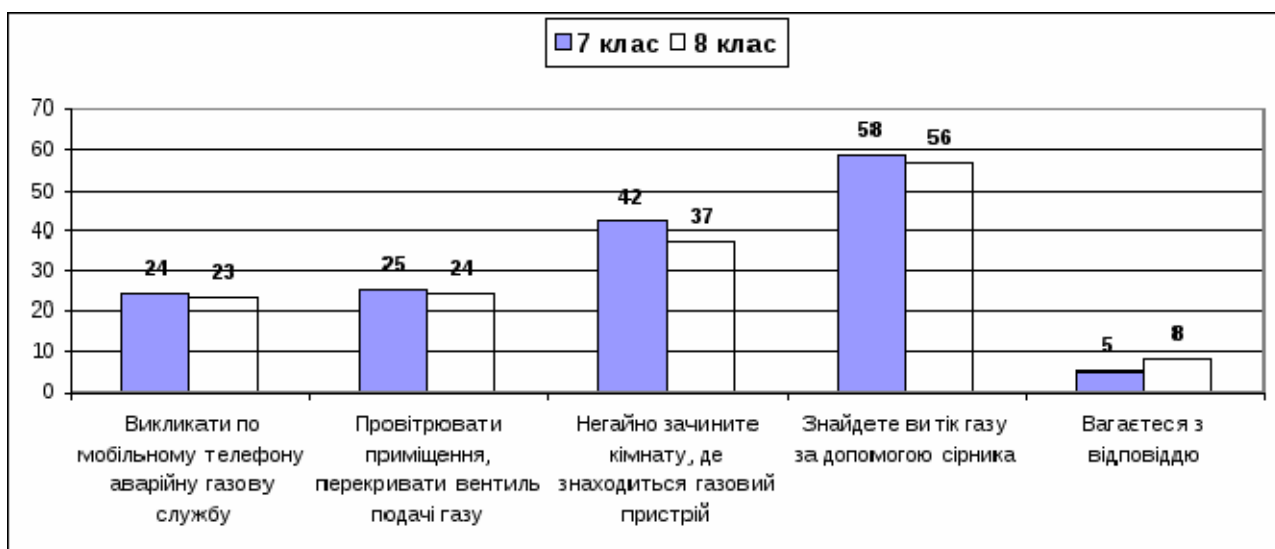
На думку вчителів, **програма "Основи здоров'я"** відповідає всім вимогам сьогодення щодо формування здорового способу життя, виховання гармонійно розвинутої особистості. Проте деякі її розділи потребують удосконалення, зокрема бажано збільшити кількість практичних робіт.

Перевірка знань та умінь учнів показали, що проблеми, які виникають на шляху впровадження предмета не дають можливості досягти бажаних результатів навчання. Щороку завдяки циклічному методу побудови програми учні набувають навичок безпечної поведінки, вміння приймати рішення та діяти в небезпечних ситуаціях, навчаються свідомо оцінювати ступень ризиків.

Аналіз відповідей з питань безпеки показує, що восьмикласники обізнані краще, ніж семикласники з **правилами безпеки користування побутовими газовими приладами**. Проте є відсоток учнів (до 8%), які не знайомі з цими правилами (див. діаграму 5).

Діаграма 5

Розподіл відповідей на запитання «**Чого ви не будете робити, відчувши на кухні запах газу?**». %

Не всі респонденти під час **виникнення пожежі в школі** зможуть прийняти правильне

рішення й врятуватися. Неefективно розв'язали запропоновану життєву ситуацію до 20%

респондентів. Тому в розроблених за результатами дослідження рекомендаціях ми вказали

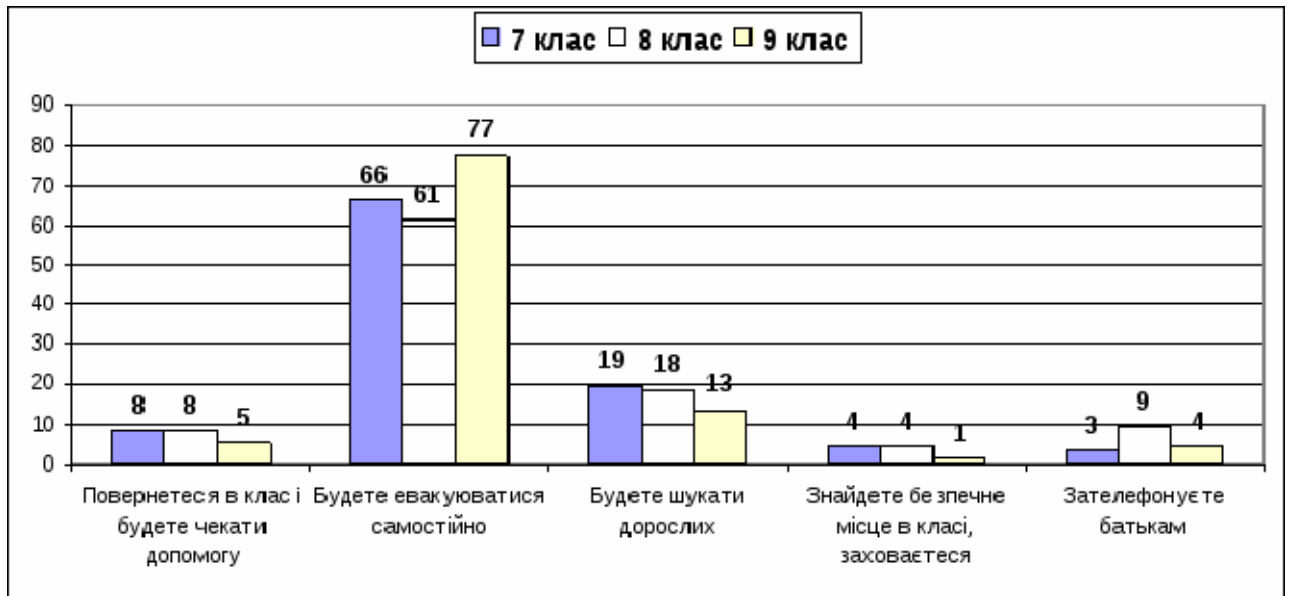
на необхідність звернути особливу увагу адміністрації школи на формування навичок

пожежної безпеки (див. діаграму 6).

Діаграма 6

Розподіл відповідей на запропоновану життєву ситуацію «У школі почалася пожежа».

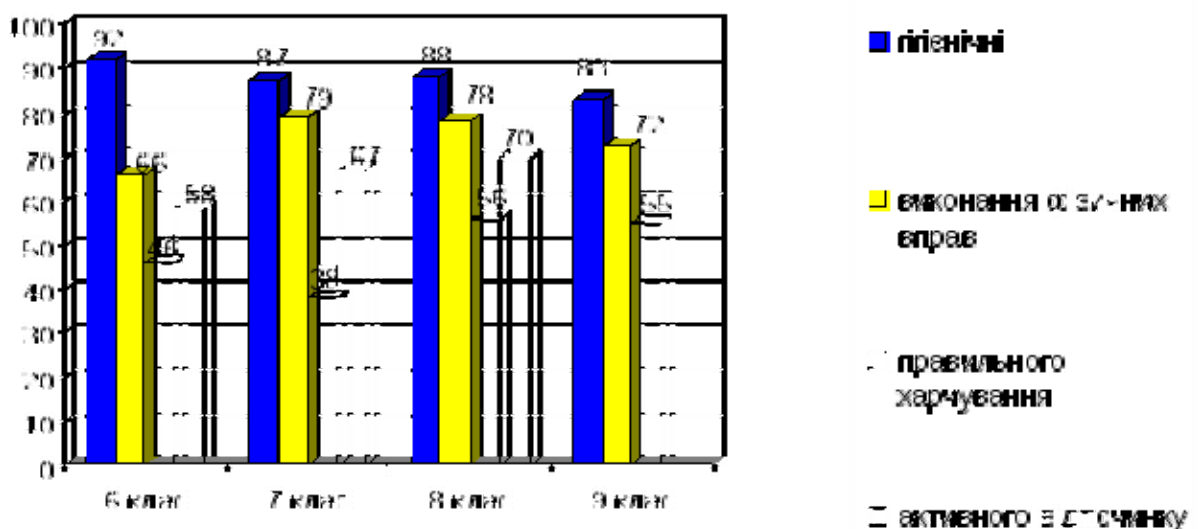
Під час евакуації класу ви вийшли з класу. Що ви будете робити?». %

Зміна поведінки та формування життєвих навичок здорового способу життя - процес довготривалий. Головна причина погіршення здоров'я полягає в тому, що підлітки не вміють застосовувати набуті на уроках знання, уміння та навички у повсякденному житті. Батьки відзначають, що їх діти не вміють раціонально розподіляти час, багато проводять часу біля телевізора та комп'ютера, мало гуляють на свіжому повітрі, не достатньо займаються фізичними вправами. Учителі вважають, що життєві навички здорового способу життя добре сформовані лише в третини учнів (діаграма 7).

Діаграма 7

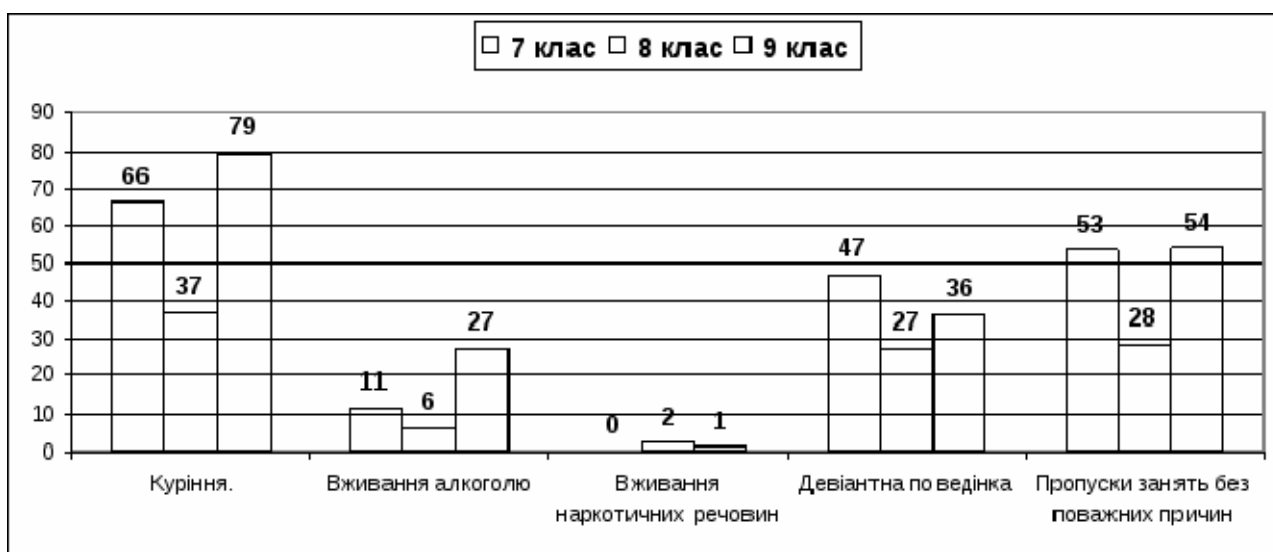
Сформованість життєвих навичок здорового способу життя. %

Керівники шкіл та вчителі відмічають, що учні середньої та старшої школи більше схильні до куріння, пропусків занять без поважних причин та девіантної поведінки (див. діаграму 8). І хоча щорічно збільшується кількість профілактичних заходів, багато з яких проводиться сумісно з працівниками соціальних служб, психологами, лікарями, проте очевидно, що таких заходів недостатньо, оскільки кількість шкідливих звичок серед молоді продовжує зростати.

Діаграма 8

Розповсюдженість шкідливих звичок серед учнів ЗНЗ. %

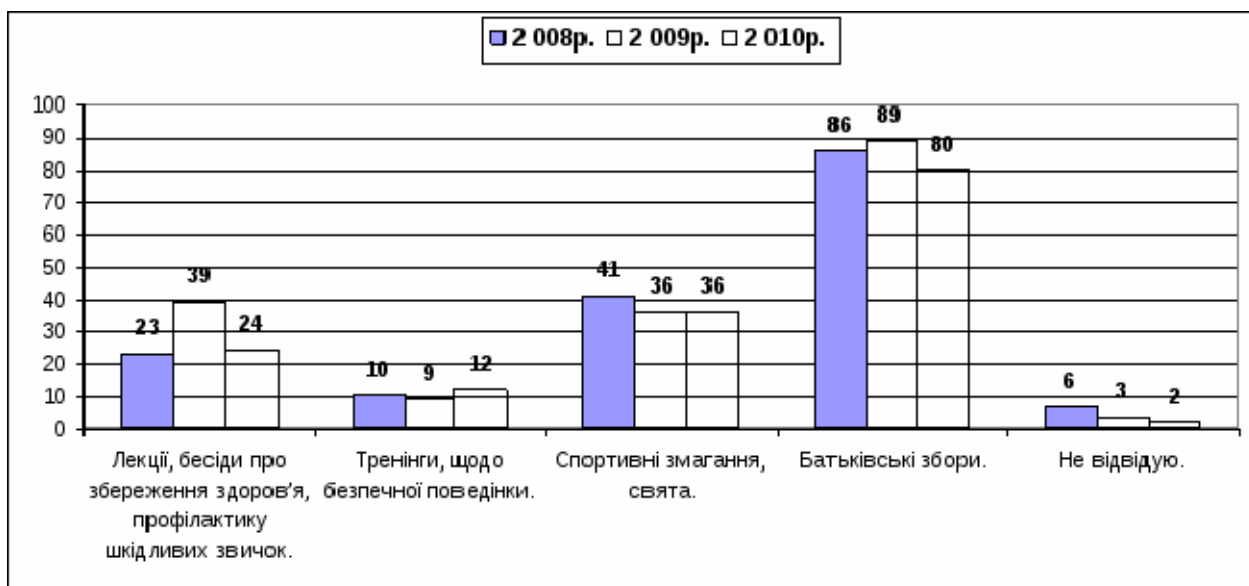

Одна з пріоритетних ролей у формуванні здорового способу життя та культури здоров'я належить **родині**. Тому ставлення батьків до введення предмета «Основи здоров'я», спосіб життя родин потрібно вивчати та враховувати їх побажання в подальшій профілактичній роботі.

Навчальні заклади обов'язково включають у навчально-виховні плани заходи превентивної освіти щодо популяризації здорового способу життя серед членів родин. Педагогам шкіл потрібно більш якісно використовувати для профілактичної роботи такий традиційний захід як батьківські збори. Результати дослідження показують, що їх відвідують до 90% батьків (див. діаграму 9). Для підвищення ефективності профілактичної роботи потрібно активно залучати всі ресурси, зокрема лікарів, працівників Служб соціально-психологічної допомоги, громадських організацій тощо.

Діаграма 9

Відвідування батьками заходів у школі. %

Як відомо, в підлітковому віці загострюються проблеми взаємовідносин між батьками і дітьми. Більшість батьків (64%) не консультуються у психологів, а розв'язують проблеми самотужки. Отримані результати можуть свідчити про те, що у школах не організована належним чином робота психолого-педагогічної служби. Непокоїть і той факт, що в суспільстві не сформовано культуру розв'язання підліткових проблем за допомогою фахівців: лікарів, психологів, учителів.

Досягти значних змін у поведінці учнів щодо здорового способу життя в сучасних реаліях можливо тільки за умови **проведення системного моніторингу** щодо ефективності впливу навчально-виховного процесу на поведінку учнів. 70% керівників шкіл відповіли, що такий моніторинг проводиться. Проте аналіз результатів відповідей учнів показує, що система моніторингу потребує вдосконалення.

Результати моніторингового дослідження показали, що для формування навичок здорового способу життя в дітей шкільного віку введення предмета «Основи здоров'я» є необхідною потребою сьогодення. Він відіграє важливу роль у формуванні культури здоров'я, яка включає не тільки певну систему знань про здоровий спосіб життя, а й відповідну поведінку щодо його збереження і зміцнення. Результати моніторингу дали змогу Міністерству освіти і науки, молоді та спорту вчасно здійснювати корекційні дії (наказ МОН від 01.06.2009 №457) щодо успішної реалізації основних цілей і завдань предмета «Основи здоров'я».

Виступи на семінарах, Координаційних радах МОН, оприлюднення результатів моніторингу в ЗМІ сприяли створенню сприятливого здоров'язбережувального освітнього середовища та усуненню бар'єрів на шляху запровадження профілактичних програм щодо формування здорового способу життя в учнівської молоді на основі життєвих навичок.

Результати використовуються педагогічною громадою з метою підвищення ефективності профілактичної роботи щодо запобігання поширенню куріння, алкоголізму, наркоманії,

насильства, проблематики культури гендерних стосунків серед молоді, а також для створення цілісної національної системи формування здорового способу життя дітей і молоді на базі ЗНЗ.